

Ηρακλής Δ. Λογοθέτης

ΤΟ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

II

Η ΒΙΒΛΙΟΦΑΓΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΝΕΤΤΙ ΣΤΟΝ ΕΚΟ. —Το Γουρούνι που είχε μετατρέψει το Θηρεσιανόν σε χοιροστάσιο, προϊσταται τώρα των Δημόσιων Βιβλιοθηκών. Η κοιλιά του έχει γωνίες γιατί το Γουρούνι τρώει βιβλία! Εκατόν τρεις συνταγές έχει επινοήσει γι' αυτή την αποτρόπαια μαγειρική. Σκέφτεται ότι αφού ο κόσμος έχει γεμίσει βιβλία κι αδειανά στομάχια γιατί να μη συμβεί και το αντίθετο: ν' αδειάσει από βιβλία που θα γεμίσουν τα στομάχια μας! Βέβαια όλα αυτά δεν είναι παρά μια φρικτή φάρσα του απαίσιου νάνου Φυσερού· όμως οι σπαρακτικές κραυγές του σινολόγου Πέτερ Κην γι' αυτό τον καννιβαλισμό δεν είναι αποτρεπτικές για την επανάληψη του, στη λογοτεχνία τουλάχιστον. Μερικές δεκαετίες αργότερα ο Χόρχε, ο διάβολος, τρώει σελίδα σελίδα το χαμένο βιβλίο του Αριστοτέλη για να εμποδίσει τους ανθρώπους να γελάνε. Τώρα το βιβλίο έχει ένα δηλητηριώδες επίχρισμα. Ακόμα και το απλό του ξεφύλλισμα είναι θανατηφόρο, πόσο μάλλον η καταβρόχθιση του. Ωστόσο ο Χόρχε τρώει το μοιραίο βιβλίο: «... με τα λιπόσαρκα και διάφανα χέρια του άρχισε να σκίζε αργά, σε κομμάτια και λωρίδες, τις μαλακές σελίδες του χειρογράφου, και να βάζει τα κομμάτια στο στόμα του, μασώντας αργά σαν να έτρωγε κάποια όστια που ήθελε να την κάνει σάρκα από τη σάρκα του». Και για πρώτη φορά γελάει. Την επομένη στιγμή η μοναστηριακή βιβλιοθήκη έχει παραδοθεί στις φλόγες: «Το λάδι χύθηκε, η φωτιά τύλιξε αμέσως μια λεπτότατη περγαμηνή που λαμπάδιασε σαν σωρός από ξερόκλαδα. Όλα έγιναν μέσα σε λίγες στιγμές, μια κάψα υψώθηκε από τους τόμους, λες κι οι χιλιόχρονοι εκείνες σελίδες λαχταρούσαν από αιώνες τον εμπρησμό και αγαλλίαζαν με την ξαφνική ικανοποίηση μιας αμνημόνευτης δίψας για εκπύρωση... Σύντομα ο χώρος εκείνος έγινε σαν καμίνι, σαν φλεγόμενη βάτος. Ακόμα και τα ερμάρια συμμετείχαν στη θυσία κι άρχισαν να τρίζουν. Συνειδητοποίησα ότι ολόκληρος ο λαβύρινθος δεν ήταν παρά μια τεράστια θυσιαστήρια πυρά, έτοιμη να δεχθεί την πρώτη σπίθα».

Τριάντα πέντε χρόνια πριν προφερθεί Το όνομα του ρόδου, η Τύφλωση οδηγεί τον καθηγητή Πέτερ Κην σε μια σειρά ολέθρια σφάλματα. Η βιβλιοθήκη που ονειρεύτηκε να προστατεύσει δια βίου διατρέχει τον έσχατο κίνδυνο. Αλλά είναι ήδη αργά. Το κόκκινο πετεινάρι έχει τινάζει ψηλά το λειρί του: «Τότε άκουσε τις άγριες κραυγές. Ήταν βιολιά

που ούρλιαζαν. Μια κόκκινη λάμψη στη μεριά του Θηρεσιανού σερνόταν διστακτικά στους μαύρους ουρανοί που έχασκαν. Στη μύτη του είχε μυρωδιά πετρελαίου. Η λάμψη της φωτιάς, η κάπνα, τα ουρλιαχτά, το Θηρεσιανόν καιγόταν!». Τότε ο κόσμος που είναι στοιβαγμένος στο κεφάλι του Πέτερ Κην εξεγείρεται. Μαζί του εξεγείρονται τα πιστά του βιβλία! Τα γράμματα γίνονται μολυβένια, φεύγουν από τις αράδες τους, τον χτυπούν. «Στίχοι κι ολόκληρες σελίδες χυμούν καταπάνω του, τον τραντάζουν, τον δέρνουν, τον τσαλαπατούν, τον σέρνουν από δω κι από κει. Αίματα». Έτσι ο καθηγητής Πέτερ Κην τα καταδικάζει. Θάνατος στην πυρά. «Βιβλία γκρεμίζονται από τα ράφια στο πάτωμα. Απλώνει τα μακριά του χέρια και τ' αγκαλιάζει. Πολύ σιγανά, για να μην τον ακούσουν απέξω, τα κουβαλάει στοίβα στοίβα στο χωλ. Τα σωριάζει πίσω από τη σιδερένια πόρτα,, ψηλά. Μπερδεμένοι κρότοι του κομματιάζουν το μυαλό. Χτίζει ένα πελώριο οχυρό από βιβλία. Το χωλ έχει γεμίσει τόμους. Επιστρατεύει και τη σκάλα. Σε λίγο φτάνει στο ταβάνι. Ξαναγυρίζει στο σπουδαστήριο. Τα ράφια χάσκουν αδειανά μπροστά στο γραφείο, το χαλί λαμπαδιάζει. Μπαίνει στο καμαράκι δίπλα στην κουζίνα. Αρπάζει τις παλιές εφημερίδες. Τις σκίζει, τις τσαλακώνει, τις κουβαριάζει, τις σκορπίζει δεξιά κι αριστερά. Στήνει τη σκάλα στη μέση του γραφείου, στην παλιά της θέση. Ανεβαίνει ως το έκτο σκαλοπάτι, κοιτάζει τη φωτιά, περιμένει. Κι όταν τον φτάνουν επιτέλους οι φλόγες...» Ο καθηγητής Πέτερ Κην, αγέλαστος μέχρι τότε, όπως ο Χόρχε, ξεσπάει στα γέλια· πρώτη φορά στη ζωή του.

Το διάταγμα της επιστρατεύσεως. —«Μεταξύ των εμπολέμων καταργούνται όλες οι διαφορές αρχαιότητας, φήμης, μεγέθους και αξίας. Ο εκδημοκρατισμός του στρατού θα εκφρασθεί εμπράκτως: από σήμερα κάθε τόμος θα στηθεί με τη ράχη στον τοίχο. Το μέτρο αυτό θα ενισχύσει το αίσθημα της αλληλεγγύης, και θ' αφαιρέσει από τον άρπαγα και απαίδευτο εχθρό κάθε αξιολογικό κριτήριο». Μ' αυτά τα λόγια απευθύνεται ο μέγας στρατάρχης Πέτερ Κην στη σύναξη των επιστρατευμένων βιβλίων. Εμείς από την πλευρά μας δεν πρόκειται βέβαια να οργανώσουμε την άμυνα των βιβλίων με την ίδρυση κάποιων «φαλανστηρίων» Φουριερικής εμπνεύσεως ούτε να πυρπολήσουμε τους αμαρτωλούς και εκπεσόντες τίτλους με την καθαρτήρια πνοή των αλυσιδωτών ενστάσεων απέναντι στο βιβλιοθηκονομικό παρελθόν. Η καθολική εικόνα του υφισταμένου κόσμου θολώνει κι εγκαταλείπεται στην αυτολησμονιά ούτως ή άλλως. Τόσο αν απεμπολήσουμε τα στίφη των βιβλίων όσο κι αν τα μετατρέψουμε σε ελεγχόμενο και διατεταγμένο σύνολο η κρίση παραμένει άλυτη. Γιατί αν η Ολότητα υπήρξε στο παρελθόν μια λατρεμένη πλάνη, η Ολοποίηση είναι σήμερα ένας σιχαμερός εφιάλτης. Η εγκατάλειψη της πλάνης — βιβλιακή αρμονία και πληρότητα — έφερε στο προσκήνιο, οδηγώντας το με την βουκέντρα, ένα φασματικό κτήνος που απειλεί, με

κάποια πειστικότητα μάλιστα, να γίνει πραγματικό. Πρόκειται πάντα γι' αυτή τη συγκεντρωτική διαδικασία της Ολοποίησης που θέλει να εμφανίζεται σαν διάδοχος της εκπεσούσης Ολότητας και που την υφιστάμεθα όλοι και μάλιστα με τόση περισσότερη βαρβαρότητα όσο λιγότερη είναι ή πραγματικότητα που απέμεινε στον όρο Ολότητα.

Κινούμαστε τώρα στα σκοτάδια μιας αζεδιάλυτης αντίφασης: ενώ η έλευση της βιβλιακής πληρότητας δεν μπορεί να προκύψει παρά από τη διάλυση της μέσα στον Κόσμο, αυτός ο Κόσμος, δαμασμένος αλλά και εχθρικός όπως είναι, υποχρεώνει την συναγωγή των βιβλίων σε αυτοοργάνωση εναντίον του. Η χρονικότητα αυτής της συναγωγής υπονομεύει την τάξη του Κόσμου. Έτσι ζει υποστασιοποιημένη σε νησίδα, ένας κλειστός ετερόνομος κύκλος, μέσα στα σπλάγχνα του Κόσμου κι εναντίον του, περιμένοντας μιαν έκρηξη στα σωθικά.

Εις δόξαν των απανταχού παρασίτων. —Ο Ιωσήφ Μπρόντσκι, ένας κακός εβραίος, όπως ο ίδιος περιγράφει σαρκαστικά τον εαυτό του, πέτυχε για μια ακόμα φορά να συγκεφαλαιώσει στο πρόσωπο του την αθλιότητα και το μεγαλείο της διαδρομής του συγγραφέα. Ο Μπρόντσκι δεν έκανε κάρριέρα ούτε στο κόμμα ούτε στο πανεπιστήμιο. Δούλεψε αντιθέτως στις πιο απίθανες δουλειές: εργάτης σε γεωλογική αποστολή, υπάλληλος νεκροτομείου, θερμαστής σε πλοίο... Αλλά δεκατρείς δουλειές σε οχτώ χρόνια και μάλιστα από ένα παιδί που εγκαταλείπει το σχολείο στα δεκαπέντε του είναι κάτι που το Σοβιετικό κατεστημένο δεν μπορεί να δεχθεί. Όταν μάλιστα ο ανοικονόμητος νεαρός διαφθείρει τους συνομήλικους του γράφοντας «πορνογραφική και αντισοβιετική ποίηση» τα πράγματα γίνονται σοβαρά. Το ότι αρνήθηκε να «πετύχει» με τους ενδεδειγμένους τρόπους, γεγονός ήδη κολάσιμο, επιβαρύνεται με το στοιχείο της εμμονής του να περιπλανιέται σε απαγορευμένα πεδία. Η πολιτική τρομοκρατία από ανδράποδα που δεν έχουν ίχνος πολιτικότητας εκτός από την αβάσταχτη επιθυμία τους για εξουσία, ο εξευτελισμός της ατομικότητας και η μεθοδική οικοδόμηση της πιο σύγχρονης ολοκληρωτικής αυτοκρατορίας· να τ' αγκάθια μιας θεματολογίας που πρέπει ν' αποσιωπηθεί. Ο Μπρόντσκι λοιπόν στέλνεται δυο φορές σε ψυχιατρείο, καταδικάζεται ως «παρασίτο» και κλείνεται για δεκαοχτώ μήνες σ' ένα σοβιετικό στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας. Για να βάλει μυαλό. Τέτοιοι τύποι όμως είναι συνήθως αμετανόητοι. Κι αυτή η μεγάλη χώρα δεν μπορεί ν' ανεχθεί για πολύ τα παράσιτα. Έτσι ο Μπρόντσκι παίρνει το δρόμο της εξορίας.

Ένας νάρκισσος των γραμμάτων. —Επί τριάντα ολόκληρα χρόνια ο καθηγητής της αισθητικής Ανρύ Φρεντερίκ Αμιέλ αναλώνεται στη συγγραφή του προσωπικού του

ημερολογίου. Η έκταση του φτάνει τις δεκαεφτά χιλιάδες σελίδες. «Αυτό που κάνει ανιαρό αυτό το ημερολόγιο», γράφει ο Αμιέλ, «είναι αυτό που κάνει ανιαρή την ίδια μου τη ζωή. Η αιώνια και απεχθής επιστροφή στον εαυτό μου». Αλλά με τι οδηγό να περιγηθεί κανείς αυτή τη χάρτινη ήπειρο; Πώς να γευτεί τα τεκμήρια αυτής της μακρόχρονης κι εξοντωτικής ανάλωσης; Οι εκτιμήσεις των ψυχαναλυτών είναι σωστές και ταυτόχρονα εξαιρετικά κοινότοπες. Το σφιχταγκάλιασμα του ναρκισσισμού και της μελαγχολίας, η τιμωρητική ενδοσκόπηση, οι παγίδες μιας αυτάρεσκης εσωστρέφειας. Έτσι το ερώτημα παραμένει αναπάντητο: είναι ο Αμιέλ συγγραφέας ή όχι; Από μια άποψη αυτός ο μεγάλος χειρώνακτας της γραφής είναι περισσότερο συγγραφέας από οποιονδήποτε άλλο μια που έγραφε μέχρι και πενήντα σελίδες την ημέρα, κάθε μέρα, επί τριάντα χρόνια. Αν όμως υποθέσουμε ότι έγραφε για τον εαυτό του και μόνο, δεν έγινε ποτέ συγγραφέας. Αν και το γεγονός ότι αποσπάσματα αυτού του χείμαρρου εξεδόθηκαν για πρώτη φορά μετά το θάνατο του είναι σημαδιακό, ξέρουμε ότι, μετά τις Εξομολογήσεις του Ρουσσώ τουλάχιστον, κανένα ημερολόγιο δεν γράφεται για να διαβαστεί μόνο από το συγγραφέα του. Μήπως λοιπόν πρέπει να δούμε το έργο του Αμιέλ σαν μια ιδιότυπη απάντηση σ' ένα συγκαιρινό του, το Φλωμπέρ;

Για το Φλωμπέρ οι ημερολογιακές σημειώσεις είναι βρώσιμο υλικό. Μερικές παράγραφοι μετουσιώνονται. Λαβαίνουν σημασίες καλλιτεχνικές. Γίνονται μορφήματα με υπόσταση μυθιστορηματική. Ό,τι μένει πίσω ανήκει στα περιττώματα της γραφής. Ο Φλωμπέρ είναι κι αυτός χειρώνακτας. Ο πρώτος συγγραφέας με τη σύγχρονη έννοια. Ένα μέρος της φήμης που τον περιβάλλει, οφείλεται άλλωστε στο ότι πρώτος αυτός εκφράσθηκε ρητά για την απόσβεση του συγγραφικού Είναι υπέρ του Έργου. Οι ήρωες του Φλωμπέρ είναι αυτόχρημα «ημερολογιακοί» αν και, μερικοί απ' αυτούς, δεν θα διανοούνταν ποτέ να κρατήσουν ημερολόγιο. Σήμερα ξέρουμε ότι ο Φρεντερίκ Μορώ αποτελεί νεανική αυτοπροσωπογραφία του ίδιου του Φλωμπέρ, ενώ ο άλλος Φρεντερίκ, ο Αμιέλ, δεν έπαψε να φιλοτεχνεί μια αυτοπροσωπογραφία εν προόδω σ' όλη του τη ζωή. Εργασία η οποία πνίγηκε βέβαια στο τέλος, κάτω απ' αυτόν το συμφυρμό των ατέλειωτων σελίδων που καθώς συνωστίζονται αποκρύπτουν μάλλον παρά φανερώνουν τα χαρακτηριστικά του συγγραφέα τους. Ο Φλωμπέρ από την άλλη πλευρά, όπως και κάθε συγγραφέας, είναι μέτοχος στα πορτραίτα των ηρώων του. Αλλά ποιος είναι ο βαθμός αυτής της μετοχής; Οπωσδήποτε όχι τόσο απόλυτος όσο προσπαθεί να μας πείσει ο Φλωμπέρ ισχυριζόμενος ότι αυτός ο ίδιος είναι η Μαντάμ Μποβαρύ — Madame Bovary c' est moi. Εκτός αν κοιτάξουμε τη δήλωση του κάτω από το φως της απόφανσης του Ρεμπώ: J' ai un autre (Εγώ «είναι» ένας άλλος). Αλλά αν το Εγώ είναι (ή έχει γίνει πλέον) ένας άλλος, τότε ο καθένας μας μπορεί να είναι η Μαντάμ Μποβαρύ.

«Ό,τι στους άλλους μετουσιώνεται και μορφοποιείται σε εργασιακές πράξεις», γράφει ο Αμιέλ, «ό,τι γίνεται βιβλίο, οικογένεια, χρήματα, δόξα, καταλήγει εδώ σε μάταιες φράσεις, κούφιας προτάσεις, άγονες εκφράσεις». Και να που αυτό το παράπονο αντηχεί σήμερα εντελώς άδικο, γιατί σαν τι άλλο φαντάζει ο συγγραφέας από ένα χασο-μέρη που όλα τα γεγονότα της ζωής τα μετατρέπει σε λέξεις, όλες τις συμφορές του τις στοιβάζει στην άκρη για να μετατραπούν με το χρόνο σε τεκμήρια, όλες τις μέρες του τις καταβροχθίζει βιβλιακά;

Γιατί τα βιβλία, αγαπητέ μου Αμιέλ, είναι μυλόπετρες που αλέθουν τις λέξεις της ζωής μας· κι αυτό καθώς φαίνεται το 'ξερέ καλά ο Φλωμπέρ.

Η ψυχρή, ζωογόνος πνοή της μοναχικότητας. —Η μόνη αυθεντική ελευθερία για την οποία θ' άξιζε να μαχηθεί κανείς, η ελευθερία του να σκοτώνεις δηλαδή, είναι ήδη φαλκιδευμένη από το γεγονός ότι — έτσι κι αλλιώς — δεν μπορείς ν' αναστήσεις κανέναν. Γι' αυτό ο συγγραφέας αντί να σκοτώνει ανθρώπους στράφηκε στην ανάσταση και στον παιδεμό των ηρώων του. Αποστατώντας από κάθε έννοια τελετής η ανθρωποφαγία του παίρνει το χαρακτήρα καθημερινής άσκησης. Η σάρκα των θυμάτων του περιβάλλεται την αχλή μυθικών ηρώων που η μακριά σειρά τους δεν θα τελειώσει παρά μόνο με την καθαίρεση του εσχάτου ανάμεσα τους, που δεν είναι άλλος από τον ίδιο τους τον δημιουργό. Ο κόσμος του — δολοφονικός και μονήρης — διαλύεται με τριγμούς κι ό,τι από χρόνια ουρλιάζει και ασχημονεί στ' αχειροποίητα σκοτάδια δείχνει επιτέλους το πρόσωπο του.

Δυσφημισμένα χρόνια. —Σ' άλλους καιρούς οι έλληνες θεσμοθετώντας πάνω στην διάσταση Φύσεως-Νόμου άνοιγαν, με το άλλο χέρι, το δρόμο για μια ταυτότητα — «Διάνοια και λόγος ταυτόν», Πλάτωνος Σοφιστής, 263 E. — που η επαναληπτική της διάρκεια έμελλε να ποδηγετήσει αλλά και να ταράξει τον κόσμο. Σήμερα οι Εταίροι της Αυτονομίας, οριστικοποιώντας τη διάσταση τους με τον κόσμο της Ετερονομίας, συγκροτούνται σε αντιεντροπικές νησίδες νεκρόσυλων βιβλιόφιλων. Στο εσωτερικό μιας ταυτότητας που έχει ήδη ατονήσει καθώς η διάνοια χωρίζεται πλέον από τον λόγο, οι συνέπειες προβάλλουν ανυπολόγιστες. Η κατάρρευση παίρνει τώρα μορφή χιονοστοι-βάδας και οι αποκλίνουσες διαδικασίες γίνονται σχισματικές καταστρέφοντας με τρομακτική βιαιότητα την πολικότητα των μέχρι πρότινος συμβαλομένων μερών.

Η ρήξη ανάμεσα στο λόγο και στο στίβο. —Καθώς οι πολιτικές και καλλιτεχνικές πρωτοπορείες έχουν ανεπανόρθωτα διαρρήξει τις σχέσεις τους, η διάνοια χωρισμένη από

την ατομικότητα μετατρέπεται σε συλλογική και εργαστηριακή έννοια. Η τυφλή και διατεταγμένη συλλογικότητα που επανέρχεται αδιάκοπα στις νοθεσίες των θεραπόντων, μου φέρνει στο νου το μελαγχολικό κομπασμό του Μπέρτολτ Μπρεχτ στην Όπερα της Πεντάρας: Είχα μυαλό, είχες κι εσύ κορμί, μ' αυτά τα δυο βγάσαμε ψωμί. Αλλά τώρα ο Ηνίοχος των Δελφών έχει χάσει το άρμα του. Μένει μονάχα το τεντωμένο χέρι απ' όπου έχουν ξεφύγει τα λουριά, μένει μονάχα η χειρονομία με την οποία η ανδρογυνική μορφή που μας ξεναγεί στην Καθολική Βιβλιοθήκη, στις Αίθουσες της Τελικής Αρχαιοθεσίας και στις στοές της Αμήχανης Φύλαξης. Στα τέλη του αιώνα η Βιβλιοθήκη σαν ιδεώδες και αρμονικό κάτοπτρο του κόσμου διατηρεί την έννοια και τη σημασία της. Το πεδίο της διαμάχης έχει περιορισθεί στις ακραίες δυνατότητες. Σας ρωτώ λοιπόν σε τι θέλετε να μετατραπεί η Βιβλιοθήκη; τι προτιμάτε να γίνει; σκουπιδοφάγος ή άσυλο;

Ατελές επίτευγμα. —Το πρώιμο φθινόπωρο μιας βιβλιοθήκης απλώνεται πέρα από τον ορίζοντα των κιτρινωμένων βιβλίων, μακριά από την καταγίδα των κονιορτοποιημένων τίτλων που βασανίζουν τη μνήμη με τα τσιμπήματα της μέλισσας, με τα τσιμπήματα της σφήκας κι ο καθένας νοιώθει την προσβολή σαν ένα αιφνίδιο κύμα καυτερού ιλίγγου, επιστρέφοντας σαν το κεντρί αυτού του βουερού σμήνους που δεν έχει τελειωμό αλλά σε κυκλώνει ακατάπαυστα ώσπου τα κεντρίσματα, αμέτρητα πια, σε ρίχνουν στην αναισθησία όπου μια βελόνα, καινούργια κάθε φορά, προσανατολισμένη ολοένα και σταθερότερα στο άφατο κέντρο του ξεχασμένου ονόματος, πασχίζει να στο θυμίσει. Γι' αυτό ξεσπά ο πληθωρισμός των ξεπεσμένων ονομάτων κι οι πτοημένες κραυγές, η φαραωνική λάμψη των παλαιών τίτλων και η ομίχλη στην οποία καλύπτονται οι καινούργιοι. Αυτοί είναι οι μέτοχοι του ιδιότυπου χρηματιστηρίου των λέξεων που ούτε στιγμή δεν σταματά ν' αντιβουίζει από τις προσφορές — αποδοκιμασμένες πάντα — και τα καλέσματα — στους άδειους θόλους.

Πριν από την εμπειρία της γραφής και της ανάγνωσης. —Τα βιβλία δεν ήταν για μένα παρά ένα ιδιόμορφο, απομονωμένο πάρκο με ανεξιχνίαστη πανίδα καταπλήσουςας κινητικότητας. Τα γράμματα, στοιχισμένα σε ατέλειωτες αδήφαγες αράδες, έμοιαζαν να επελαύνουν καταπάνω μου μέσα από το αέναο γύρισμα των σελίδων. Ζωάκια ποικιλόσχημα και αδάμαστα που караδοκούσαν πίσω από την φωνητική τους εκφορά, όπως η ατμόσφαιρα της ενέδρας πριν από την ενέδρα. Έτσι γεννήθηκε ο θαυμασμός για τους δαμαστές αυτής της ατίθασης λέσχης του Αλφαβηταρίου κι αποφάσισα να γίνω συγγραφέας. Τότε, διαβάζοντας για να μάθω να γράφω, ανακάλυψα ότι τα βιβλία είναι βεβαίως εκτεταμένο πάρκο, αλλά πάρκο ανθρωπολογικό με κινητικότητα μηδενική: ολόκληρη η ανθρώπινη ποικιλία σε αδιατάρακτα κάδρα με κορυφαίο ανθρωποφύλακα το

Γουτεμβέργιο. Ένα πετρωμένο δάσος, αλάλητες χορδές, άφωνα σύμβολα.

Από τα πρώτα διαβάσματα άρχισα να συγκεντρώνω τους εκλεκτούς μου — ήρωες μόνο και ποτέ συγγραφείς — με απώτατη φιλοδοξία να γίνω ο εμπνευστής μιας εξέγερσης των εγκλείστων. Περιέτρεχα το πάρκο σαλπίζοντας ένα διαρκές προσκλητήριο στ' αυτιά των κοιμισμένων. Έβλεπα ήδη πως οι απειλούμενες λέξεις ήταν αναρίθμητες, το αγαλματένιο κλέος των ηρώων μου είχε από καιρό γυψοποιηθεί. Τότε έγινα συλλέκτης: συνέθετα το πλήρωμα της κιβωτού επιλέγοντας ένα ζευγάρι από κάθε είδος που τελούσε υπό διωγμόν. Κατοικούσα πλέον στα λεξικά, κοιμόμουν στα πεζούλια των νεκρόληκτων όρων ενώ ταυτόχρονα ύψωνα τη σημαία μου ως το ανάστημα των φρουρών της κιβωτού. Λέξεις άλεκτες που κανένα φόβο δεν είχαν να φθαρούν, σχηματισμένες καθώς ήταν δια της μεθόδου της αβιογενέσεως. Λέξεις τρωτές, εξόριστες λέξεις.

Ποια απαίτηση αρχίζει να σαλεύει ζητώντας να βγει στην επιφάνεια; —Είμαι έτοιμος να πληρώσω ακριβά για το θάνατο μου. Να εκχωρήσω στον Άλλο ό,τι άφθαρτο, ακριβές και σκληρό μου απέμεινε. Αυτή τη βάνουση γραφή του τέλους, που είναι γραφή από, και για το τέλος. Τις αμύθητες λέξεις και τ' άρρητα τοπία των υψηλών μου εμπνεύσεων. Τους εξορκισμούς που επαναλαμβάνω μηχανικά χωρίς να πιστεύω πλέον. Την οξεία, γεωμετρική μορφή που πήραν με τον καιρό τα πρώτα μου διαβάσματα. Τις απέλπιδες νάρκες που επόντισα στην προοπτική μου. Τις αποικίες των προσήλυτων λέξεων, τις αμοιβάδες των συσσωρευμένων επιθέτων, τ' ακοίμητα ρήματα και τ' ασπόνδυλα. Τις πλατιές σιδερένιες τραβέρσες που ρίχνω ανάμεσα στις παραγράφους. Τ' αμυδρά παραγγέλματα του αυγινού φωτός, την αδρότητα της κλαγγής των ασπίδων, το νοπό άγγιγμα των ανεπώαστων λέξεων. Είμαι έτοιμος να πληρώσω πανάκριβα για το θάνατο μου. Να εκχωρήσω τέλος πάντων ολόκληρη τη συγγραφική μου σκευή και να μείνω γυμνός. Αρκεί να μου παραχωρηθεί το δικαίωμα να θεώμαι το θάνατο μου μακριά από τον πόνο της αρρώστιας και την οδύνη της καταστροφής του Είμαι μου.

Υφαίνοντας τον ιστό της εκδίκησης: έξω από τον κόσμο και εναντίον του, —Ο Μιχαήλ Μπουλγκάκωφ εγκαταλείπεται. Είναι γιος ενός ευπρεπούς καθηγητή της Θεολογίας από το Κίεβο- γιατρός αφροδισιολόγος ο ίδιος. Αλλά δεν βρίσκει παρηγοριά ούτε στο Θεό ούτε στην ιατρική. Περνά τις τελευταίες του μέρες σ' ένα σκοτεινό δωμάτιο. Οι κουρτίνες του είναι προσεκτικά τραβηγμένες γιατί η νεφροσκλήρυνση, η οποία τον υποχρέωσε εδώ και καιρό να φορά μαύρα γυαλιά, έχει καταντήσει μαρτύριο ακόμα και το ελάχιστο φως. Ο παραμικρός θόρυβος του είναι αφόρητος επίσης. Το δέρμα του ερεθίζεται στο πιο ανεπαίσθητο άγγιγμα. Μένει διαρκώς ξαπλωμένος στο κρεβάτι χωρίς να μπορεί να φάει,

πίνει μόνο νερό με λίγες σταγόνες λεμόνι. Και πεθαίνει στον ύπνο του.

Αλλά μέχρι τότε έζησε· σ' όλο το διάστημα της δηλητηριώδους και αργόπνευστης δεκαετίας του τριάντα. Έζησε ως το τέλος μέσα στο βούισμα της παρατεταμένης σιωπής που τον κύκλωνε. Βλέποντας τους φίλους του να εξαφανίζονται — και όχι μόνο από το καλλιτεχνικό προσκήνιο. Διαπιστώνοντας ότι οι περιπαικτικές του ευχές για το γρήγορο θάνατο του Μέγιερχολντ γίνονται ζοφερή πραγματικότητα από τη σταλινική τρομοκρατία.

Τα τελευταία χρόνια καμώνεται πως γράφει ένα θεατρικό έργο που βρίσκεται στα πλαίσια των επίσημων προδιαγραφών, αλλά στην πραγματικότητα γράφει το μεγάλο του μυθιστόρημα για το Μαιτρ, τη Μαργαρίτα και το Σατανά. Καταστρώνει το μυθιστόρημα του σε τρία επίπεδα: μια αναφορά στο ιστορικό επεισόδιο της συνάντησης του Πόντιου Πιλάτου με τον Ιησού Χριστό, ο έρωτας του Μαιτρ και της Μαργαρίτας και η κάθοδος του Μεφιστοφελή στη σταλινική νύχτα της Μόσχας. Καταστρώνει την εκδίκηση του επίσης σε τρία επίπεδα: απέναντι στην αθλιότητα της κριτικής και την υποκρισία του θεατρικού κατεστημένου, απέναντι στη βία και την απληστία της εξουσίας, απέναντι στην εκτεταμένη συνηγορία των συμπολιτών του στον επερχόμενο ζόφο. Τα έργα του έχουν ήδη αποσυρθεί από τις κρατικές σκηνές· ξέρει πως το μυθιστόρημα του αυτό δεν έχει την παραμικρή ελπίδα να δει το φως της δημοσιότητας στα επόμενα χρόνια· φοβάται ίσως, πως μπορεί να μην εκδοθεί ποτέ και οι φόβοι του δεν είναι τόσο αδικαιολόγητοι αν σκεφθεί κανείς πως έκανε είκοσι τέσσερα ολόκληρα χρόνια να κυκλοφορήσει. Ωστόσο το γράφει και το ξαναγράφει μετά μανίας. Ασχολείται μαζί του κάθε μέρα σχεδόν, επί δέκα χρόνια, ως το θάνατο του. Ποια δύναμη τον εμπνυχώνει; Από τι πάθος είναι κυριαρχημένος; Ποιες ελπίδες και ποιοι φόβοι τον συντροφεύουν ως το τέλος;

Εγκώμιο στον προφορικό λόγο. — Διασχίζοντας την αθηναϊκή νύχτα ως τις έξι το πρωί και μετά από χιλιάδες ανερώτητα γιατί και πώς, ο Ι.Σ. μου είπε: Αντί να γράφω προτίμησα να αναπτύξω τη ζωή μου σ' ένα εγκώμιο στον προφορικό λόγο.

Μυθώδη ποσά πληρώνουν οι εκδότες στους Αμερικανούς συγγραφείς. — Όταν διαβάζει κανείς τέτοιες ειδήσεις στις εφημερίδες δεν μπορεί να μη χαμογελάσει γι' αυτό που φαίνεται να είναι η αναστροφή των μέχρι τώρα σχέσεων μεταξύ του εκδότη και του συγγραφέα. Αλλά φτάνει να κοιτάξεις τα μούτρα των υποτιθέμενων συγγραφέων και η ευφορία πάει περίπατο. Ό,τι φάνηκε σαν υστερόχρονη εκδίκηση του Βολταίρου απέναντι στους εμπόρους, παίρνει τώρα τη μορφή συμφωνίας ανάμεσα σε εμπόρους.

«Προχωρούμε στην εκδοτική στρατόσφαιρα» μας βεβαιώνουν κριτικοί της μόδας, «όλοι οι συγγραφείς που δεν παρουσιάζουν εμπορικό ενδιαφέρον θα εξαφανιστούν μαζί με τους πεισματάρηδες ανεξάρτητους μικροεκδότες που επιμένουν να ποντάρουν σ' αυτούς».

Και πράγματι τουλάχιστον στις «ανεπτυγμένες» χώρες ο τύπος του διανοουμένου-εκδότη τείνει να εκλείπει. Τα παμφάγα εκδοτικά κορπορείσιον καταβροχθίζουν ανενόχλητα τους τελευταίους των Μοϊκανών. Η επιχειρησιακή σφαίρα εξοβελίζει με ακάματο ζήλο οποιοδήποτε μη οικονομικό κίνητρο. Τα βιβλία παράγονται κατά μάζες με κριτήριο την επαρκή ανταγωνιστικότητα στην αγορά. Μοιάζουν με ψαροσύννεφο· τον πρώτο λόγο για την επιβίωση τους τον έχει, ξανά, γι' άλλη μια φορά, η φυσική επιλογή. Τα λιγότερο εύρωστα ανάμεσα τους πολτοποιούνται αμέσως, τα υπόλοιπα αργοσβήνουν στις αποθήκες. Αυτή η βιομορφική πραγματικότητα κάνει τους εμπόρους να τρίζουν τα δόντια. Την ίδια ώρα χαμογελούν γλοιωδώς στις ανερχόμενες βεντέτες των «γραμμάτων». Ξερνούν στη σκηνή ο,τιδήποτε μπορεί να βοηθήσει: πλαστά βιογραφικά που πασάρονται με τρόπο, έτσι που να μοιάζει μ' εξυπηρέτηση, στους κοσμικογράφους των μεγάλων εφημερίδων άκομψους υπαινιγμούς για τη σκανδαλώδη ταυτότητα ορισμένων μυθιστορηματικών ηρώων εμπιστευτικά σημειώματα για τις πηγές — που έχουν επιμελώς αποκρύψει — τα κωδικογραφικά σημεία των παραπομπών με την καλυμμένη αιχμηρότητα... και ο κατάλογος δεν έχει τέλος. Η προσκόμιση τέτοιου είδους σκανδαλοθηρικών και αμφίβολων πειστηρίων κατορθώνει εντούτοις να μεταφέρει την προσοχή από το κείμενο στις περιρρέουσες διαδόσεις, έτσι που τελικά το μόνο πραγματικό γεγονός, το γεγονός της γραφής αυτού του βιβλίου, εξαφανίζεται.

Η σκιά που ρίχνουν αυτές οι χρυσοφόρες πένες στη ζωή των υπόλοιπων συγγραφέων είναι βαριά. Πέφτει κυρίως πάνω στην πνευματική εργασία που εκτελείται όπως γράφει ο Αντόρνο: «με ενοχές, λες κι έχει κλαπεί, από κάποια επείγουσα, έστω και μόνο φανταστική ενασχόληση. Για να δικαιολογηθεί απέναντι στον εαυτό της τον ίδιο, αποκτά φαινομενικά τα χαρακτηριστικά μιας πυρετώδους δραστηριότητας που εκτελείται κάτω από μεγάλη πίεση κι έλλειψη χρόνου, πράγμα που αποκλείει την περισυλλογή και άρα την ίδια την πνευματική εργασία. Φαίνεται συχνά σαν οι διανοούμενοι να κράτησαν για την κυρίως παραγωγή τους μόνον εκείνες τις ώρες που περισσεύουν από τις υποχρεώσεις, τις βόλτες, τα ραντεβού και τις αναπόφευκτες διασκεδάσεις. Υπάρχει κάτι αποκρουστικό, κι ωστόσο, κατά κάποιο τρόπο ορθολογικό, στο κύρος που κερδίζουν εκείνοι οι οποίοι μπορούν να παρουσιάζονται σαν τόσο σπουδαίοι άνθρωποι ώστε να πρέπει να βρίσκονται παντού. Τυποποιούν τη ζωή τους με εσκεμμένα κακοπαιγμενη δυσαρέσκεια σαν ένα μοναδικό acte de présence».

Μ' οποιοδήποτε τίμημα. —Ενώ η Εσπεράντο συμπλήρωσε ήδη τα εκατό της χρόνια και οι εσπεραντιστές γιορτάζουν μια μάλλον πενιχρή συγκομιδή, οι γλωσσολόγοι της Νοστρατικής σχολής επιμένουν με γοητευτική αυθαιρεσία στην κατασκευή — ή ανακατασκευή όπως ισχυρίζονται — της ιστορικής πρωτογλώσσας του ανθρώπινου είδους. Έχοντας ήδη καταρτίσει ένα στοιχειώδες Νοστρατικό λεξικό, που αριθμεί παραπάνω από χίλιες λέξεις επιχειρούν μια μυθική συναγωγή αναλλοίωτων γλωσσικών «ειδών» που προέρχονται από εκατόν σαράντα περίπου Ευρασιατικές γλώσσες. Αναμφίβολα και πριν από πενήντα χιλιάδες χρόνια οι άνθρωποι θα διέθεταν κάποια μοριακά φωνήματα για να συννενοούνται μεταξύ τους αλλά από το σημείο αυτό ως την ανασύσταση αυτής της υποθετικής κοινής πρωτογλώσσας η απόσταση είναι πελώρια. Ο πόθος της παλαιότητας και η — ευαγγελικού τύπου — νοσταλγία για την αποκατάσταση γλωσσικής ειρήνης, για μια γλώσσα που θα κείται επέκεινα της Βαβέλ, για μια γλώσσα «μικρή», «καθαρή» και «πυκνή», δεν φτάνει για ένα τέτοιο εγχείρημα.

Οι εσπεραντιστές ζουν ήδη εκατό χρόνια μοναξιάς, οι «νοστρατικοί» γλωσσολόγοι διεκδικούν για τον εαυτό τους τουλάχιστον εκατό αιώνες. Καθώς βέβαια πρόκειται για «αρχιτεκτόνημα εν κενώ», μια που κανείς δεν έχει παραφρονήσει τόσο ώστε να περιμένει να βρεθεί κάποτε γραπτό ίχνος αυτής της πρωτογλώσσας, το Νοστρατικό σύμπαν θα αιωρείται εσαεί πάνω από τα κεφάλια μας και, δυστυχώς, μέσα στα κεφάλια αυτών που το ανέπτυξαν σε σύστημα. Ψάχνοντας επιλεκτικά για «σταθερές» λέξεις, μέσα σ' έναν ήδη επιλεγμένο κύκλο γλωσσών, εγκαταλείπονται στην αναγωγική θεωρία, υποθέτοντας ότι η κλίμακα διατηρεί ανέπαφα τα σκαλοπάτια της ανέλιξης της στο γλωσσικό στερέωμα. Έτσι, τίθενται στο περιθώριο οι τραυματικές αλλαγές στη συνείδηση, οι σεισμικές ρήξεις που συνεπαγόταν κάθε ανακάλυψη, οι μεταλλάξεις που συνόδευσαν τους μακρινούς μας προγόνους στα μεταναστευτικά τους ταξίδια. Ενώ η χρονολόγηση της διασποράς του ανθρώπινου γένους στον πλανήτη πιθανολογείται ακόμα, αν και οι πιο ευλογοφανείς εικασίες συμπλέουν στα πενήντα χιλιάδες χρόνια πριν από τη χρονολογία μας, οι «νοστρατικοί» γλωσσολόγοι τοποθετούν την αρχέτυπη γλώσσα τους μεταξύ είκοσι πέντε και δώδεκα περίπου χιλιάδων ετών, όταν δηλαδή ο άνθρωπος ζούσε σ' έναν κεχωρισμένο πλανήτη που δεν κατόρθωσε να συντεθεί σε κάποια ενότητα παρά μόνο τους πέντε τελευταίους αιώνες. Παρά ταύτα ο ανάπλους των «νοστρατικών» κόντρα στο ρεύμα της πλανητικής γλώσσας έχει τη σαγήνη του. Αυτό το ταξίδι άλλωστε, όπως υποδηλώνει και η λατινική κτητική αντωνυμία «νόστερ» που διάλεξαν για σήμα και αρχή της ονομασίας τους, τους ανήκει. Έτσι οι ρομαντικοί μας ορθώνουν, με τα εγκατάσπαρτα φωνητικά μέλη της βυθισμένης στην αχλή πρωτογλώσσας, το μνημείο της κτητικής τους επιθυμίας για μια γλωσσική κοινότητα που, αφού επιτεύχθηκε άπαξ και στην αυγή της

ανθρωπότητας, υπάρχει πάντα η δυνατότητα να την ξαναβρούμε στο μέλλον της.

Όποιος δεν κοπεί πώς θα πονέσει; —Όλα τα σκοτισμένα μυαλά κρεμούν τις ελπίδες τους στα ρόπτρα των ολοφυρμών τους. Όμως η μνήμη τους είναι σκοτωμένη. Κανένα βούνευρο δεν την κεντρίζει. Τρωτοί — κυνηγημένοι από τα φώτα — με ασπρογάλανες λάμπες φθορίου ν' αναβοσβήνουν μπροστά στα πονεμένα μάτια τους χωρίς τελειωμό. Ακίνητοι, καθισμένοι γύρω στο νεκροκρέβατο της γραφής, μόνοι στην παγωνιά του μαυσωλείου, πασπαλισμένοι από μια ασημένια πάχνη... Να πως θα μπορούσε να αποδοθεί, με μια θημωνιά πυκνές λογοτεχνικές πινελιές η ερμητική σύναξη των τελευταίων συγγραφέων.

Όχι, δεν υπάρχει πλέον καιρός! —Στις νοχελείς ιδιοσυγκρασίες η σκιά μιας αρνητικής προδιάθεσης πέφτει από την αρχή σχεδόν πάνω στο έργο τους. Η πράξη της γραφής που εκτελείται με δισταγμούς, διαλείμματα απελπισίας, μέσα σε μια επίβουλη πνοή αρχαίας έχθρας, τελειώνει σ' ένα κλίμα εξουθένωσης. Οι νοχελείς συγγραφείς που έχουν την ατυχία να πάσχουν ταυτόχρονα από τη δίψα του απόλυτου ξεπέφτουν συχνά σ' ένα πνιγηρό μηδενισμό. Οι λέξεις τους ξεσκεπάζονται ανελέητα από την αμπώτιδα της κατατονίας. Ίσως γιατί σε μια στιγμή διαύγασης αντιλήφθηκαν ότι έχει ήδη αρχίσει η γενική πρόβα της καταστροφής, δεν μπορούν να μιλήσουν γι' αυτήν αλλά για την αγωνία της επαύριο. Όσο κι αν προσπαθούν να σχίσουν το δίχτυ που τους χωρίζει από τον κόσμο της δράσης, να εκτεθούν, να ταξιδέψουν, να στρατευθούν, γυρίζουν πάντα στο ίδιο τυφλό κι ανεξάλειπτο σημείο της προνομιακής τους όρασης. Τα στηρίγματα τους βρίσκονται στις παύσεις· η σιωπή τους επωάζει μια μουσική γεμάτη μετατονισμούς· τα μοτίβα της εμφανίζονται τσακισμένα από υπέρτερα χτυπήματα. Η πικρία αυτών των συγγραφέων δεν έχει κανένα ρεαλισμό, μοιάζει περισσότερο με το βιαστικό ξήλωμα ενός χρεωκοπημένου τσίρκου. Έχουν διαλέξει ένα επάγγελμα σκληρό και οι περισσότεροι το καταλαβαίνουν αργά· άλλοι όπως ο Ζυλ Λαφόργκ — θυμηθείτε την απόγνωση που σφραγίζει τα *complaintes* — το αντιλαμβάνονται διαμιάς. Αν οι παρνασσικοί εξόρκιζαν την νοχέλεια τους με τη συνδρομή κάποιου αισθητικού πιστεύω, έτσι που σήμερα να μας φαίνεται μάλλον υπόθεση στυλ, οι συγγραφείς του *nouveau roman* σέρνουν τη θλιμμένη τους αυταρέσκεια σ' όλα τα πεδία των «ψυχολογισμών» που ταλαιπώρησαν το δεύτερο μισό του αιώνα μας. Ότι στους παλαιότερους επιζούσε σαν αντήχηση του Αμλετικού στοχασμού για την αξία ή την απαξία της δράσης μέσα στον κόσμο, έγινε στους μυθιστοριογράφους του «νέου μυθιστορήματος» αναίρεση του χρόνου, εγκλωβισμός σ' ένα μονοδιάστατο υβρίδιο χώρου, ορκισμένη άνοια. Ο μαρασμός των αποφάσεων στα γραπτά τους έχει κάτι το φρικαλέο και, διαχέεται η εντύπωση ότι στέκουν αδύναμοι να

μαχηθούν για μια ιδέα, επειδή κάθε ιδέα για την οποία θ' άξιζε τον κόπο να μαχηθεί κανείς, είναι προορισμένη να ηττηθεί.

Ο νέος συγγραφέας είναι έτσι κι αλλιώς ένας *raté*. —Ο Περσγουώρντεν, όπως και κάθε νέος συγγραφέας, αισθάνεται σαν ένας εμπαιγμένος άνθρωπος. Όχι γιατί γεννήθηκε κάτω από την επίδραση ενός κακού αστεριού ούτε γιατί οι συνεχείς προκλήσεις του προς τη μοίρα έμειναν αναπάντητες από τις σκιές των ανεμόμυλων. Περισσότερο γιατί, ακόμα κι όταν δεχθεί να πληρώσει τα επίγεια λύτρα του ονομαστού, ξέρει πως η φωνή του θ' ακουστεί μονάχα μέσα στο γυάλινο κώδωνα. Κι όμως... «Η μητρόπολη φαινόταν να τρέμει από ανυπομονησία μπροστά στο ταλέντο μας, στη μαστοριά μας, στην ευφυΐα μας. Σεργιανίζοντας στο Μωλλ απορούσαμε τι να ήταν όλοι εκείνοι οι άνθρωποι, ψηλοί γερακόμορφοι άνθρωποι, σκαρφαλωμένοι σε μπαλκόνια και σε ταράτσες, που κοιτούσαν την πόλη με μεγάλα κανοκυάλια. Τι να γύρευαν με τόση λαχτάρα; Ποιοι να ήταν — τόσο αξιοπρεπείς και με ατσαλένιο μάτι; Δειλά σταματήσαμε έναν πόλισμαν και τον ρωτήσαμε. "Είναι εκδότες" μας είπε καλοσυνάτα. Εκδότες! Η καρδιά μας σταμάτησε να χτυπά. "Κρατάνε καρτέρι για κανένα καινούριο ταλέντο". 'Υψιστε Θεέ! Για μας λοιπόν περίμεναν και κοίταζαν! Και τότε ο ευγενικός πόλισμαν χαμήλωσε τη φωνή του εμπιστευτικά και είπε με βαθιούς, ευλαβικούς τόνους: "Περιμένουμε να γεννηθεί ο καινούργιος Τρόλλοπ"».

Και το ταλέντο, η ευφυΐα, η μαστοριά; Αφού κανείς δεν νοιάζεται για τέτοια πράγματα γιατί να νοιαστεί ο Ντάρελ για το φτωχό του ήρωα. Τον βγάζει από τη μέση λοιπόν, με κάποιο πρόσχημα που ανασύρει από την πλοκή του Αλεξανδρινού Κουαρτέτου. Ακόμα κι ένα μικρό ορχηστρικό σχήμα, βλέπετε, μπορεί να παίζει μ' ένα όργανο λιγότερο χωρίς να γίνει αντιληπτή η κακοφωνία. Όταν το πρώτο βιολί στα εκδοτικά καταστήματα το παίζει κάποιος Τρόλλοπ, στους υπολοίπους δεν μένει παρά να χρησιμοποιήσουν τη γραφομηχανή τους σαν το ακορντεόν του επαίτη. Γι' αυτό, συχνά, όταν ανάβουν μέσα στο μισοσκόταδο τα πλήκτρα, τινάζονται ψηλά οι μαύρες νότες κι ένα στριγγό, παράφωνο τραγούδι ξεχύνεται στο λευκό χαρτί.

Εκδοχές μοναξιάς. —Είναι πράγματι εκτάκτως σημαντικό να επισημανθεί ότι ο μεγάλος Λόγος δεν διαβοείται στην Οικουμένη αλλά σ' έναν κλειστό κώδωνα στα κράσπεδα της οντολογικής μας μοναξιάς. Η υπερβατικότητα ως εσχάτη δωρεά προς τον άνθρωπο, όπως τουλάχιστον έχει περιγραφεί από μια χορεία ήπιων μυστικιστών, τον αποστέρησε όχι μόνον από το οριακό του πρόσωπο αλλά και από την, παραμυθητική έστω, λέξη-παίγνιο του οντικο-οντολογικού πεδίου, από την οριακή λέξη μέσω της οποίας θα μπορούσε ν'

αναχθεί σ' αυτό το πρόσωπο. Γι' αυτό ο κοινωνιομορφισμός, στον οποίο άφευκτα έπεσε, γίνεται το προσωπίο της αγνωσίας του, της ξένωσης του από την ειδολογική του ταυτότητα. Κάτω απ' αυτή την οπτική όμως η απρόφερτη λέξη-σήμα, που θα ονομάζει επιτέλους τον άνθρωπο, μπορεί να εννοηθεί μόνον ως έκτυπη παράσταση η οποία αγγέλεται σαν εγκάρσια ρωγή καταμεσίς του ομιλούντος κόσμου. Η απεμπολημένη, μοναδιαία λέξη βρίσκει μορφή αλλά στερείται δια παντός τη φωνή της, ενώ το καταφύγιο της γραφής εκτίθεται μ' αυτόν τον τρόπο σαν προϊόν της οδύνης του προφορικού λόγου.

Η εικόνα του σύγχρονου διανοουμένου ως Homo Hotelius. —Μαθαίνουμε ότι ο Εντσεσμπέργκερ δεν έχει σπίτι, αλλά εδώ και χρόνια ξενοδοχειάζεται ασύστολα. Ένα σωρό άλλοι συγγραφείς εκτίθενται σε μια διαρκή μετακίνηση, από ξενοδοχείου εις ξενοδοχείον, υφαίνοντας γύρω από τον εαυτό τους ένα νευρωτικό περίβλημα που συναπαρτίζεται από το βιαστικό πηγαινέλα των φορτωμένων δίσκων, τα κουδουνίσματα του τηλεφώνου της ρεσεψιόν, τα διακριτικά χτυπήματα της καμαριέρας στην πόρτα του δωματίου το απομεσήμερο. Από το θέατρο δωματίου περνάμε έτσι με μεγάλη ταχύτητα στο θέατρο του ξενοδοχειακού δωματίου: ο Τένεση Ουίλιαμς είναι ο πρωτοπόρος αυτής της μεταλλαγής, χωρίς ωστόσο να μείνει για πολύ καιρό μονάχος σ' αυτές του τις προτιμήσεις. Εντωμεταξύ οι θιασώτες της διαμονής στα ξενοδοχεία — κι όχι μόνον για λόγους ανάγκης — πληθαίνουν καθημερινά μεταξύ των γραφόντων. Ο Πέτερ Χάντκε εργάζεται συχνά σε ξενοδοχεία και μοτέλ. Σ' όλα τα έργα του υπάρχουν οι σκιές των μισοφωτισμένων διαδρόμων, η μυρωδιά του ξεχασμένου χλιαρού καφέ, οι φωνές των αγνώστων που υπεισέρχονται στον εσωτερικό μονόλογο του ήρωα. Αν και ο Αντόρνο ισχυρίζεται ότι το ξενοδοχείο έχει παρακμάσει από τότε που διαλύθηκε η παλιά ενότητα πανδοχείου και μπουρδέλου κι ότι θα προτιμούσε ανεπιφύλακτα το Μπλάουερ Στερν της Πράγας ή το Οστεράιχισερ Χοφ του Σάλτσμπουργκ απ' όλα τα σύγχρονα ξενοδοχεία, ο Ανδρέας Χριστινίδης περνά μερικούς τελετουργικούς μήνες κάθε χρόνο σε ξενοδοχείο.

Και η νοσταλγία επιζεί: ξέρω μάλιστα κάποιον πανεπιστημιακό που παράτησε την έδρα του για να εργαστεί σαν νυχτερινός θυρωρός στο ξενοδοχείο μιας επαρχιακής βορειογερμανικής πόλης. Η έκπτωση της ιδιωτικής κατοικίας, που συντελέστηκε με τον εγκλεισμό εκατομμυρίων ανθρώπων σε στρατόπεδα εργασίας, συγκεντρώσεως και εξοντώσεως, επισπεύδεται σήμερα με την τρομακτική αύξηση των πάσης φύσεως ασύλων, των φυλακών και του νοσοκομειακού γιγαντισμού. Έτσι το ξενοδοχείο αποκτά μια καινούρια αίγλη ιδιαίτερα ανάμεσα στα μοναχικά ζώα: παρηκμασμενους μποέμ, διανοουμένους ελευθέρας βοσκής, πλανόδιους γραφιάδες. Είναι ο Αντόρνο πάλι που μας υπενθυμίζει ότι ο Νίτσε έγραψε ήδη από την εποχή της Χαρούμενης Επιστήμης πως ένα

μέρος της καλής του τύχης οφείλεται στο ότι δεν είναι ιδιοκτήτης σπιτιού, για να συμπληρώσει ο ίδιος: «είναι ένα μέρος της ηθικής το να μη νοιώθουμε άνετα στο σπίτι μας». Παράλληλα δεν παύει ν' αναπτύσσεται και μάλιστα σε ρυθμούς πυρετώδεις η τεχνική — και η αισθητική — του καταφυγίου. Σπίτια για μοναχικούς κούκους εξακολουθούν να χτίζονται από το υφάδι και το στημόνι του συγγραφικού λόγου· μόνο που πρόκειται για υλικά δόμησης που δεν ανήκουν στον ενεστώτα χρόνο. Η κατανάλωση τους οφείλεται στο γεγονός ότι το στοκ των περασμένων αιώνων είναι ακόμα αξόδευτο. Και, κατά ένα τρόπο εντελώς παράδοξο, η ενοίκιση σ' ένα δημόσιο χώρο όπως το ξενοδοχείο παροξύνει την ιδιωτικότητα. Φαίνεται ότι ο βόμβος που διαχέεται από το περιβάλλον είναι το πιο ελκυστικό φόντο για την εγγραφή ενός καινούργιου διακριτικού λόγου⁴ γιατί και η υποψία στα χρόνια μας διατρανώνεται με ψιθυρισμούς.

Το καθαρτήριο λουτρό της παραφιλολογίας ή ένας αόρατος βιβλιακός κλίβανος. —Σε κάποιο φιλμ του Μπουνιουέλ οι κοινωνικές λειτουργίες της τουαλέτας και της τραπεζαρίας έχουν υποκατασταθεί αμοιβαία. Οι άνθρωποι λοιπόν κάθονται ήσυχα στις λεκάνες τους γύρω από ένα τραπέζι και μιλούν για διάφορα θέματα περιμένοντας την ώρα της αφόδευσης ενώ γλιστρούν, με τη γνωστή συστολή, σ' ένα δωματιάκι όπου δεσπόζει το ψυγείο, κάθονται σ' ένα μικρό σκαμπό και τρώνε σχεδόν στα κρυφά και, οπωσδήποτε, αθέατοι.

Στα χρόνια μας, σε ολοένα και περισσότερα σπίτια οι επιταγές ενός καθεστώτος λόγιας αιδημοσύνης περιορίζουν τα φτηνά προϊόντα της παραφιλολογίας στο δωμάτιο της υπηρεσίας. Έτσι ενώ «η γυναίκα που έχουμε για το σπίτι» κάνει αθόρυβα τη δουλειά της τα πρωινά κι εξαφανίζεται, για να μην διαταράξει την αριστερή συνείδηση του οικοδεσπότη και των προσκεκλημένων του που καταφθάνουν το απόγευμα, η ομή-γυρις τέρπεται ξεχωριστά γνωρίζοντας ότι πέρα από την «επίσημη» βιβλιοθήκη του σπιτιού υπάρχει ο μυστικός κήπος των ηδονών. Παλιότερα οι Ανατολίτες προσέφεραν στους διακεκριμένους επισκέπτες ένα κυλιόμενο τραπεζάκι με τα εκλεκτότερα σύνεργα του οπίου· σήμερα μια καλή βραδιά ολοκληρώνεται με την ξενάγηση στα σκανδαλώδη κόμικς της τελευταίας μόδας, στα σκληρά αστυνομικά, στα αιματόβρεχτα θρίλερ και στα συναφή κατασκευάσματα της τρομολαγνείας, στις ξέφρενες δοκιμές μιας ιδιαζόντως αντιεπιστημονικής φαντασίας, στα «αποκλίνοντα» πορνογραφήματα. Υπάρχουν βέβαια κι αυτοί που επιμένουν ακόμα στα επιτραπέζια παιχνίδια ή φτιάχνουν ένα μπάνιο ευρύχωρο που προβλέπει την προσεχή εγκατάσταση σάουνας. Αλλά οι περισσότεροι αναγνωρίζουν πως οι συνέπειες της παραφιλολογίας εξακτινώνονται με δριμύτητα και πλήττουν αποφασιστικά τα άκρα του φάσματος: πάνε στον πάτο τους ήδη

ναυαγισμένους, προκαλούν, και εμπνέουν κάποτε, τους υψιπετείς. Αν τόσο διαφορετικά πράγματα συνηγορούν στο να περιορίσουμε την παραφιλολογία, αντί να την αφήσουμε να κατακλύσει ανεμπόδιστη το σαλόνι και την κρεβατοκάμαρα, δεν είναι για να δαμάσουμε την εκτατική της παρουσία αλλά για να συντηρήσουμε την διαβρωτική της οξύτητα.

Το απαγορευμένο μένει απαγορευμένο και στερείται την πρόδηλη χροιά του ακριβώς για να εξακολουθήσει ν' αποτελεί δύσβατο πεδίο ασκήσεων της σκληρότητας και του αισθησιασμού μας. Το ψάρεμα στα θολά νερά αποκτά καινούργιους οπαδούς. Συγγραφείς που κουράστηκαν από τα εναργή τους οράματα, άλλοι που στέρησαν ξαφνικά, αποκλείστηκαν από τα προσφιλή τους θέματα χάρις σε μια παρατεταμένη αν και εύθραυστη εκχειρία ή τους επέβαλαν οι ίδιοι το καθεστώς μιας επώδυνης χηρείας· αυτοί κι άλλοι πολλοί είναι προσήλυτοι σ' αυτό τον όχι και τόσο καινοφανή αναγνωστικό κύκλο. Όσοι ακόμα δεν εκάρησαν ξεχνούν ότι ανάλογα είδη υπήρχαν από τότε που ανακαλύφθηκε η γραφή· οι αποσηματισμένοι αναθεματίζουν τη συμμετοχή τους σαν ατύχημα. Όλοι μαζί ευωχούνται στον ανάγυρο των πλέον αποτροπαϊκών εδεσμάτων.

Για να κρατηθεί ζωντανό. — Τα λαϊκά ιδιώματα, όλων των τύπων κέντριζαν πάντοτε το ενδιαφέρον των επαγγελματιών της γραφής. Ίσως γιατί οι ρέκτες που τα υπηρετούν δεν γράφουν ποτέ. Έτσι η όλη υπόθεση κείται στους αντίποδες της γραφής: στην χώρα της λαλιάς. Μ' αυτό τον τρόπο προσφέρεται για την επιδρομή των γραφόντων, οι οποίοι αντιμετωπίζουν και τις πιο αμήχανες εκφράσεις σαν λειτουργικούς τύπους, όντας βέβαιοι πως μόνοι αυτοί εκστρατεύουν σε λειμώνες ανόθευτους όπου καμιά πένα δεν έχει ρυπάνει με την εκροή της. Τέτοιες επιδρομές πραγματοποιούνται με τη συνδρομή των ειδικών λεξικών που περιλαμβάνουν την αργκό των λιμανιών, τις διαλέκτους των περιθωριακών, την αναπαραστατική πρόζα των καταγωγίων και τη μιμητική των πολυσύχναστων χώρων. Όμως τα ποικίλματα της λαλιάς αντιστέκονται· οι ρογασμοί μιας βακετας, τα φυσφηρίσματα του λούπα κι η αβασταγή του βακανά δεν μεταφέρονται στο χαρτί. Το μούχτι φθέγγεται αλλά δεν γράφεται. Γι' αυτό τα καλύτερα σημεία από τους ρεαλιστικούς διάλογους φθίνουν απονευρωμένα μέσα στα κείμενα. Το αναπαριστώμενο διαψεύδει γοερά την αναπαραστατική του εικόνα. Μια που η οργάνωση της φράσης αντιστρατεύεται τους ευαγγελισμούς της, ο συγγραφέας προστρέχει σ' ό,τι αν και πανταχόθεν ξορκισμένο, στέκει παρών μέσα στην ατμόσφαιρα: στην στάση του σώματος και στην παραμικρή του χειρονομία, στην υφέρπουσα ένταση του σκηνικού, στους αρμούς του συμβάντος που δεν εικονογραφούνται με τα λόγια μονάχα. Κι όταν περάσουμε από τη φραστική εξεικόνιση στη ρωπογραφία, τα εικαστικά δεδομένα παύουν

να υπογραμμίζουν την εναργή απόδοση του ηχοχρώματος. Η τροποποίηση του αρχικού στόχου περισώζει το αυθεντικό κλίμα αλλά η λέμβος της σωτηρίας είναι η ίδια η αποστασία απ' το κλητήριο θέσπισμα.

Μια ρωπογραφία. —«Ο τύπος αυτός, ρυπαρός και εξωλέστατος, στέκεται στη μέση της φράσεως σαν εξόριστος ηγεμών άρτι παραδοθείς στην αλγεινή βακχεία των ονείρων. Η γραμματική του συχνότητα είναι σκοτεινή σαν τη νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου, τα μαύρα αρπάγια των νυχιών του δυστυχούν στη ρηματική τους απόδοση κι ολόκληρος μοιάζει με εγκλιτική παραδρομή. Προφανώς δεν απολαμβάνει ουδέ της ελάχιστης συντακτικής ασυλίας και, εξωθημένος καθώς είναι στο περιθώριο της επικοινωνιακής γλώσσας, ασκείται στην ερμητική λειτουργία, ενώ η όποια εκφορά του — πλην της γραπτής — προσλαμβάνει αυτόχρημα τελετουργικό χαρακτήρα. Συνέχεται από το ρίγος του ομιλούντος προσώπου με σφοδρότητα τόση που δεν μπορεί να ορθωθεί παρά μέσα στην εκούσια παραφθορά του. Ο θρίαμβος του είναι συριστικός ως επί το πλείστον χουγιάζει στα όρια των παρηγήσεών του. Συνοδεύεται με βραχύ κίνημα της κεφαλής αλλά η καθαυτό συνοδεία του είναι τα κουρέλια των φωνηέντων. Η άρθρωση του χαρακτηρίζεται από ένα τόνο ικετευτικού κομπασμού, αλλά οι μετατονισμοί του κινούνται σε ευρύτατο φάσμα: από τον προεφηβικό κλαυθμηρισμό — μετεμφωνητικό στάδιο — ως τον πνιχτό μυκηθμό του βοδιού. Συνελόντι ειπείν... η οποιαδήποτε σημασιολογική του συναίρεσις θα απέβαινε εγχείρημα στερούμενο... εκείνης... η οποία θα του απέδιδε τα ήκιστα... πολλώ δε μάλλον... των δεόντων... κτλ— κτλ. ».

Ερμηνευτικόν Λεξικόν Παραγλωσσικών Φαινομένων.

«Ο καθένας επινοεί αργά ή γρήγορα μια ιστορία, που την περνά για τη ζωή του κι αρχίζει να ζει μέσα σ' αυτήν». —Στο Μαξ Φρις η επινόηση είναι συνδεδεμένη με μια έμμονη ιδέα. Μια νευρωτική επιθυμία που η χρόνια περιφορά της γύρω από το χαμένο κέντρο της ζωτικής ανάγκης την καθιστά ένα φάντασμα. Το κέλυφος αυτής της φαντα-σιωτικής ιστορίας μορφώνεται σε κοσμοείδωλο· ο ένοικος δεν μπορεί παρά να ζήσει με τα λαμπρά φορέματα ή με τα ράκη του. Ο Μαξ Φρις είναι αρχιτέκτονας, η οργάνωση και η αποδιοργάνωση του χώρου αναδεικνύονται στα έργα του σαν διακριτικά αλλά κυρίαρχα αρχιτεκτονικά μοτίβα. Από τη μεριά του Προυστ τα πράγματα εμφανίζονται διαφορετικά. Ο συγγραφέας αναλογίζεται τον περασμένο χρόνο, το χαμένο χρόνο· οι εμμονές του συγκροτούν έναν ολόκληρο αισθητικό κατάλογο (η μαντλέν βουτηγμένη στο τσάι, τα καμπαναριά του Μαρτενβίλ, ο φράχτης με τις ασπραγκαθιές) και τα μοτίβα του είναι διαλεγμένα από τον προνομιακό χώρο της μουσικής. Έτσι η ιστορία (που επινοήσαμε για να ζήσουμε τελικά μέσα σ' αυτή) αναπτύσσεται σύμφωνα με την τεχνική «θέμα και

παραλλαγές». Στο Μαξ Φρις η επίνοια είναι ριζωμένη στον αρχαίο χώρο των ενορμήσεων αλλά στον Προυστ καθετί το αισθαντικό έχει πλέον μεταμορφωθεί σε αισθητικό. Ο χάρτης αυτής της μεταμόρφωσης είναι ο χάρτης της συγγραφής, γιατί μόνο το όχημα των λέξεων μπορεί να διασχίσει την απόσταση ανάμεσα στην πράξη και στην εναργή της ανάμνηση, στην κίνηση και στην αναζωπύρωση της εικόνας της. Η οδυνηρή οικειότητα που σφραγίζει την κάθε μας αναδρομή δεν μπορεί να μας αποτρέψει από τη διαπίστωση ότι η πραγματικότητα διαμορφώνεται μονάχα στη μνήμη του αφηγητή που ανασυνθέτει τα περιστατικά της.

Κι όταν φτάνει ο καιρός ν' αποχαιρετήσουμε το άρωμα της ασπραγκαθιάς, τα μοναχικά καμπαναριά του Μαρτενβίλ, το ανώμαλο πλακόστρωτο των Γκερμάντ, όταν το βύθισμα της μαντλέν στο αχνιστό τσάι ξαναφέρνει μπροστά στα μάτια μας ολοκάθαρα τα ελάτια και τις ακακίες του Δάσους της Βουλώνης, τότε η κοινωνική μας πραγματικότητα, που σύμφωνα με τον Προυστ είναι δημιούργημα της σκέψης των άλλων, καταρρέει στην θέση της ορθώνεται τώρα η ιστορία που μέσα σ' αυτή θέλουμε να ζήσουμε, η ιστορία που κατασκευάσαμε με λέξεις και ονόματα, υλικά ανθεκτικά απέναντι στο χρόνο, ανθεκτικότερα απ' όλα τα γοτθικά κάστρα, τους πύργους και τους καθεδρικούς. Γιατί τα γοτθικά κάστρα, οι πύργοι κι οι καθεδρικοί της μνήμης είναι, ξανά από την αρχή, πράγματα περισσότερο παρόντα από την προφασιακή τους ύπαρξη, διαρκέστερα από το συμβατικό τους χρόνο γιατί τα εμβαπτίσαμε στο δικό μας χρόνο, που έγινε μ' αυτόν τον τρόπο ο χρόνος της αναδημιουργίας τους, γιατί τίποτα δεν χάνεται και καμιά απώλεια δεν είναι ανεπανόρθωτη για το συγγραφέα που γράφοντας γυρίζει αργά με τα χέρια του τους ρόδακες των αναμνήσεων, αγκαλιάζοντας τις πικρές φράσεις και τ' απόκοτα κινήματα των κοριτσιών, λούζοντας την αρρώστια και το θάνατο μ' ένα καινούργιο φως, γλαυκό, στο κέντρο μιας απερίγραπτης ομίχλης, η οποία ενώ σκεπάζει τα περασμένα αποκαλύπτει τις λεπτομέρειες τους, ενώ εξαφανίζει το φόντο συντελεί ώστε να διαγράφονται αδρότερα οι γραμμές των προσώπων που αγαπήσαμε· και γράφουμε πια όχι μόνο για να σχηματίσουμε την κιβωτό αυτής της ιστορίας που την περνάμε για ζωή μας και ζούμε μέσα σ' αυτήν, αλλά επίσης για να φέρουμε σ' αυτή την ιστορία αυτά τα αγαπημένα πρόσωπα, να τα κλείσουμε στον κύκλο της προσωπικής μας διανοητικής εμπειρίας, ώσπου να ξαναζήσουν μαζί μας. Όσπου να σβήσουν και να χαθούν μαζί μας.

Η μεγάλη παραίτηση. —Ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι εγκαταλείπονται γλυκά σ' ένα είδος αναγνωστικής βουλιμίας που μοιάζει με παραισθησιογόνο νάρκη. Το γλύστηρημα έχει κάτι από την αφοβία της πτώσης στο κενό που χαρακτηρίζει τα μικρά παιδιά, γιατί τα αναγνώσματα αυτά αρχίζουν με την υπόρρητη υπόσχεση ότι έχουν ήδη

ποντισθεί, βαθιά στο σώμα της γραφής, οι υποδοχές ασφαλείας που καθιστούν απρόσκοπτη την κάθοδο. Οι τοξίνες μιας, παράδοξα καθησυχαστικής, παροξυσμικής εικονολατρίας έχουν άμεση επενέργεια. Οι «ψυχεδελικοί» συγγραφείς της εκάστοτε τελευταίας μόδας ωστόσο, δεν περιορίζονται στο να μας προτείνουν φαντασιωτικές διαστάσεις έξω από τη θνητή, ή έστω θνησιμαία μας, κατοικία αλλά καθιστούν με μια ταχυδακτυλουργική κίνηση και το δικό μας κόσμο αδιάστατο. Βέβαια σε μια κατάσταση πράγματι οριακή για το ανθρώπινο γένος κάθε γραφή δικαιούται να επιχειρήσει την υπέρβαση των ορίων της, θεσπίζοντας έτσι μεταφορικά το μετα-οντολογικό προνόμιο της ανθρώπινης εξόδου προς την πλανητική σωτηρία. Όμως ξέρουμε πια, αφού όλες οι αβάσταχτες υποψίες εδραιώθηκαν οριστικά στη συνείδηση μας, ότι σωτηρία δεν υπάρχει ούτε στη μεσσιανική ούτε στην κοινωνιοκεντρική της εκδοχή. Δεν υπάρχει, οπωσδήποτε, στην αυταρέσκεια των τεχνοκρατικών παιγνίων στα οποία με τόση κακοπαιγμένη εκζήτηση επιδίδονται αυτοί οι συγγραφείς.

Εκδοχές της κόλασης ή παραδείσια τριπάκια: ότι κι αν δοκιμάσει κανείς από τον προσφερόμενο δίσκο είναι εξίσου ψευδαισθητικό. Οι επαγγελίες είναι φτιαγμένες από το ίδιο ευτελές υλικό με τις διαψεύσεις κι όλες οι όψεις του αλλόκοτου αποκαλύπτονται στη στιγμιαία λάμψη της εμφάνισης και της σχεδόν ταυτόχρονης εξαφάνισης τους. Το φευγαλέο πέρασμα ελκυστικών και τρομερών εικόνων διαιωνίζει την αισθητική της πείνας την οποία μας πλασάρει από καιρό η στιλπνή κινηματογραφική τεχνική των video clips. Όσο κι αν η εφήμερη λαμπρότητα αυτών των ρευστών περιγραφών αμαυρώνεται κάποτε από την αίσθηση της πτώσης σ' ένα απύθμενο ρίγος, γρήγορα εννοεί κανείς ότι κι αυτό συμπεριλαμβάνεται στους κανόνες του παιχνιδιού. Αυτούς τους κανόνες μπορεί να τους παραβιάσει μόνο ο δημιουργός ή μάλλον ο κατασκευαστής τους. Γι' αυτό η έκβαση των «αποκαλυπτικών» οραμάτων του συγγραφέα δεν έχει ιδιαίτερη σημασία μια που ο άνθρωπος μένει ενεδός ακόμα και μπροστά στο ίδιο χιλιοπαιγμένο θέατρο. Το ξεχωριστό άτομο δεν υπάρχει ούτε καν σαν παρατηρητής της απραξίας του. Μόνο οι μάζες έχουν δικαίωμα στο ψέλισμα. Δεν υπάρχει ούτε ένα απ' αυτά τα εκτοπλασματικά μυθιστορήματα, όπου οι κάτοικοι της γης ν' αντιδρούν απέναντι στο μυριάκις επερχόμενο σαν πολίτες, έχοντας, έστω, μια περιορισμένη αντίληψη-συνείδηση για το τι περίπου τους συμβαίνει. Η επανάληψη του «κακού», που αποτελεί το κυρίαρχο μοτίβο σ' αυτά τα βιβλία, δεν φαίνεται να μαθαίνει τίποτα σ' αυτούς που το υφίστανται. Έτσι γεγονότα συμπαντικής τάξης κρίνονται από μια ομάδα αμφιλεγόμενων προσώπων, με ελλειπή διάπλαση χαρακτήρα μονητή προσωπικότητα: αν και ανήκουν σε κάποιο είδος κλειστού ιερατείου η σύνθεση τους είναι μάλλον τυχαία. Ακόμα και γι' αυτούς που υποτίθεται ότι δεσπάζουν πάνω στις τύχες των άλλων, το πεπρωμένο είναι ένας αδιάβατος ενοχικός

βάλτος όπου κάθε προσπάθεια διαφυγής μοιάζει με σπασμωδικό τίναγμα. Ο πλανήτης είναι παγωμένος και μοιραίος, θύμα μιας μόλις ορατής επιβουλής που τεκμαίρεται από ιχνοστοιχεία μονάχα, στα εργαστήρια των μελλοντικών επιστημονικών συνάψεων.

Η εξουθενωτική εμπειρία, της μετουσίωσης: το βύθισμα. —Το ψυχοτικό ταξίδι στον κόσμο των λέξεων ξεκινά με την καταστροφή κάθε αναπαραστατικού ειδώλου που θα μπορούσε να χρησιμεύσει σαν σημείο αναφοράς στον πραγματικό κόσμο. Χάνοντας έτσι την πραγματικότητα του, στο λαβύρινθο μιας απειρίας ασύμπτωτων διαδρομών, ο κόσμος ενδοπροβάλλεται σαν άμορφο χάος. Η ίδια του η υλικότητα έχει χαθεί και μια που δεν μπορεί να μας περιβάλλει, έτσι αδιάστατος καθώς είναι, πρέπει να εκτεθούμε ως την διάλυση, να διασταλούμε ως τον πόνο, για να τον «περιβάλλουμε» εμείς. Η αποσυγκρότηση του Εγώ γίνεται ο όρος για τη συγκρότηση Εκείνου. Το ψυχοτικό λογοτέχνημα (;) είναι στην κυριολεξία αποκύημα που διεκδικεί σε κάθε του έκφανση την αυτοκαταστροφική του ετεροδοξία. Προάγγελος ενός αυτιστικού κόσμου αλλά και θύμα ενός διανοητικού ρεύματος που εκλαμβάνεται ως αλλότριο, το ψυχοτικό άτομο συνθέτει με τρομερή ενεργητικότητα τις λέξεις σαν μορφήματα της αυριανής σιωπής. Γι' αυτό διαπερνούν τη συνείδηση μας σαν τον πανικό: γρήγορες, ρευστές σαν τον υδράργυρο, πλημμυρισμένες ως τα μύχια από τον ανείπωτο τρόμο της μετάδοσης τους. Η καθολικότητα αυτών των λέξεων ανταποκρίνεται στην εσπευσμένη τους ανάγκη να επιβάλλουν τη σιγή. Γι' αυτό συχνά εξικνούνται σε ουρλιαχτά. Γυρνώντας τις σελίδες τέτοιων γραπτών σπάνια μπορούμε ν' αποφύγουμε το ρεύμα μιας κρυφής υποψίας: ίσως, ακόμα και κάτω από το ψευδαισθησιακό του πέπλο, ο κόσμος ν' αποκαλυφθεί κάποτε σαν μια διαδοχή από αλλοιωμένα προσώπια, ίσως η στόφα του κόσμου να είναι χαλασμένη από μιας αρχής. Αλλά από το σημείο αυτό ως την παραδοχή πως μια θεότητα κακή, διεστραμμένη ή απλώς ανισόρροπη μας κυβερνά μέσα στην πλανητική αστασία, μας χωρίζει απόσταση μιας ανάσας. Και οι όποιες προεκτάσεις, θεολογικές ή δαιμονολογικές είναι τόσο εύλογες όσο και πληκτικές. Τότε ο Ερμής γίνεται δύσμορφος και στατικός· οι «κινητικές» του ικανότητες χάνονται. Τα φτερά του είναι μνημειακά, απολιθωμένα.

Στο ψυχοτικό παραλήρημα ο θάνατος κάθε βιωμένης εμπειρίας συναρτάται άμεσα με το πάγωμα του χρόνου. Η αποσύνθεση της ταυτότητας συνοδεύεται από μια εναγώνια, πεισματική και σαρδώνια εικονοκλασία. Τα σημεία των διαδοχικών εκστάσεων συγκροτούν το «ομοίωμα» της τέλειας τρέλλας. Στη γραφή του ψυχοτικού και παρά την εκπληκτική κινητικότητα των συντακτικών δομών, ή μάλλον την φρενιτώδη τους αποδόμηση, τίποτα δεν είναι καινούργιο, γιατί τίποτα δεν μπορεί να του συμβεί πια: πάνω

του και γύρω του όλα έχουν συντελεσθεί σε αόριστο χρόνο. Εθιστήκαμε εδώ και καιρό να βλέπουμε στην «ψυχοτική» γραφή την ύστατη άμυνα σ' έναν υποβιβασμένο και παρηκμασμένο κόσμο. Επίσης στο να εκτιμούμε κάποτε αυτή την κατωτερότητα σαν αποτέλεσμα ενός γενεαλογικού διανοητικού εκφυλισμού. Η όψη και το νόημα των αναλογιών εκτίθενται στην ευεξήγητη ταραχή μιας αναδρομικής απώλειας, ακριβώς γιατί δεν έχουν καμία ισχύ στον ενεστώτα χρόνο. Και το ταξίδι συνεχίζεται με τις απεγνωσμένες επιπλώσεις και την οσμηρή σφοδρότητα των μακρινών συγγενειών, προεκτείνεται σ' ένα χώρο διαθλασμένο και διαθλαστικό, εξακοντίζεται τόσο μακρύτερα από την πραγματικότητα όσο βαθύτερα ανιχνεύει τον σχιζοειδή της πυρήνα.

Partir c' est mourir un peu. —Το να φεύγεις είναι σαν να πεθαίνεις κάπως, λένε ο Γάλλοι. Και το να γράφεις επίσης, όπως σωστά έχει παρατηρηθεί. Γιατί η αποδημία του συγγραφέα από το κείμενο είναι ο πιο εκτεταμένος και μακροφτέρουγος θάνατος. Θάνατος διαρκής και επίπονος, αποκομμένος από τη μεταφυσική του ρίζα. Το έσχατο οντολογικό «σημείο» ίσως. Χωρίς να είναι ποτέ «γεγονός» ούτε «γεγονός» επέρχεται εξακολουθητικά. Κατάγεται από γάγγλια νεύρα ενός άκεντρου συστήματος. Και άλεκτου επίσης. Προικίζει τους εκλεκτούς με τα σημάδια μιας ανεξάλειπτης τραχύτητας. Είναι, από την πρώτη ήδη λέξη, η επικείμενη έλευση του που μετατρέπει κάθε κείμενο σε σαρκοφάγο. Κάθε εξαγγελία σε αγγελτήριο με μαύρα κρέπια. Κάθε υπόσχεση σε καταληκτική ημερομηνία.

«Θα στεγνώσει τάχα κάποτε το αίμα», αναρωτιέται ο Χόρχε Σεμπρούν στην τελευταία σελίδα, στην τελευταία γραμμή του μυθιστορήματος. Αλλά δεν πρόκειται μόνο για το Δεύτερο θάνατο του Ραμόν Μερκαντέρ. Δεν πρόκειται μόνο για το αίμα των Μερκαντέρ ούτε για εκείνο του Τρότσκι. Το ερώτημα αφορά το αίμα που τρέχει ακατάπαυστα ως την τελευταία σελίδα, ως την τελευταία γραμμή κάθε κειμένου. Συχνά ο ίδιος ο τίτλος αναγγέλει ένα θάνατο — Κάρλος Φουέντες: Ο θάνατος του Αρτέμιο Κρουζ — αλλά αποσιωπεί ότι πρόκειται επίσης για το θάνατο του συγγραφέα κι όχι μόνο του ήρωα. Γιατί ο συγγραφέας πρέπει να πεθάνει μυστικά, σαν αιρεσιάρχης, στα κράσπεδα του έργου του. Αυτός, που υπήρξε ο πρώτος βαλσαμωτής, δεν θ' αξιωθεί ποτέ ούτε μια κοινή ταφή σ' ένα κοινό τάφο.

Η συστροφή της υστερικής αφωνίας. —Στο συγγραφέα η ακραία διάταση της γλωσσικής αίσθησης μπορεί να πάρει τη μορφή ατυχήματος, να εκδηλωθεί σαν υστερική αφωνία. Αυτό, που κουλουριάζεται σ' ένα σπειροειδές κι ωστόσο άκεντρο σχήμα, τρέφεται από το συκώτι του γύπα πλέον διατείνεται το ελάχιστο ενώ είναι γιγαντωμένο, μια που έχει

καταβροχθίσει όλους τους τόπους της γραφής για να προασπίσει τη σιωπή του· αντιστέκεται σ' όλα τα ψευδαισθησιακά πέπλα αλλά και στην αποκάλυψη. Τα βράδια οι λέξεις αποδημούν, παίρνουν σχήμα κοπαδιαστό: ένα λυσσασμένο μελισσολόι που σε ξεκουφαίνει με το βουητό του. Οι μεταφορές ανθίζουν στη ένταση της ενέδρας άρσιμο χρέος οπωσδήποτε. Ακόμα και την πληρωμή του οι «άλλοι» την εκλαμβάνουν ως πανουργία. Οι φρικιάσεις των ανεπαίσθητων κραδασμών δεν φτάνουν ποτέ στην επιφάνεια του νοήματος. Ούτε καν ως μίμηση, πόσο μάλλον ως αναπαράσταση ή αναλογία. Σ' αυτό το είδος της αφωνίας δεν υπάρχει δηλωτικός ημεροδείκτης. Ο κύκλος της είναι ασύνορος, δεν ολοκληρώνεται τότε. Σπάει μονάχα μ' ένα πραξικόπημα ή με το θάνατο. Συχνά μ' ένα πραξικοπηματικό θάνατο. Κι ότι απέμεινε στα συρτάρια του συγγραφέα αναλύεται σε φιλολογικές επωδούς, παρατίθεται ως βοήθημα σε μια «κλινική» περιπτωσιολογία ή εκτίθεται στο ανατομικό τραπέζι σαν μεταθανάτιο εύρημα που ακόμα σπαρταρά στα πλευρά αυτού του μυστήριου ζώου το οποίο, επιτέλους, πέθανε.

Αναγωγικά παιχνίδια. —Η αναγωγή της αισθητικής νεωτερικότητας στον Μπωντλαίρ (και γιατί όχι πιο πίσω στον Πόε ή στον Γκωτιέ) κι από κει στο εύθυμο φασαριόζικο κλίμα του Café Voltaire και των υπερρεαλιστικών ακροτητών, χαρακτηρίζεται από τη νοσταλγία για κάτι ξέφρενο, παροδικό κι εφήμερο· ταυτόχρονα όμως από την επίκληση της γητεμένης στιγμής που πάντα μένει. Το αποσιωπημένο νόημα αυτής της προσήλωσης πρέπει ν' αναζητηθεί στη ρητή — ως την μεγαλαυχία — διαβεβαίωση της πίστης αυτών των νεωτερικών συγγραφέων στο σκάνδαλο, τη βεβήλωση, τη σκατολογία και τη σπύλωση που κυριάρχησαν στα κείμενα τους. Από το σημείο αυτό οι δόκιμες ή όχι αποκλίσεις μεταφέρουν αυτή την παρεφθαρμένη θεματολογία στο θέατρο της σκληρότητας (Α. Αρτώ) στο Βιτράκ ή στον Ζαρύ. Ο σκεπτικισμός ωστόσο αυτής της προβληματικής ηθικής που φαίνεται να δεσπάζει στον αιώνα μας, αντανακλά το γεγονός ότι οι ουρανοί δεν είναι πια αθώοι. Βρίσκουμε την προαναγγελία αυτής της υπονίας ήδη στον Σουίμπουρν και τη διατράνωση της — παραδόξως — στον W. Pater. Στα χρόνια που ακολουθούν ο Όσκαρ Ουάιλντ, βαθιά καθολικός κατά τον Ρίτσαρντ Έλμαν, αλλά πρωτίστως ελληνιστής και εστέτ, παρουσιάζεται σαν ακρονυχίδα αυτού του ρεύματος ενώ είναι μάλλον ο τελευταίος του ιεράρχη.

Όπως και να έχει το πράγμα η εικόνα των αμαρτωλών ουρανών, η έννοια μιας κακεντρεχούς Θείας Πρόνοιας, η καταγγελία του Μεσσιανισμού και της όποιας σωτη-ριολογικής αυταπάτης είναι τα θέματα του νέου «βλασφημητάριου» που έχουν κάτω από το προσκεφάλι τους οι απόγονοι του νεωτερισμού. Αν και η προκλητικότητα

τους είναι από καιρό ξεπερασμένη δεν πρέπει να ξεχνάμε πως πρώτοι αυτοί κατάφεραν δεινά πλήγματα στην τάξη της ορχήστρας, αφήνοντας την ανάπηρη, σακατεμένη από τα χτυπήματα, εγκαταλειμμένη σε μια σπασμωδική εμμονή, στο πικρό όραμα της παντοτινά χαμένης της αρμονίας. Η μικρή μας Ευρώπη δεν γνώρισε άλλη αυθεντική συλλογικότη-τα από εκείνη που συνδέει στο ρυθμό της τάξης και της ομορφιάς τα μέλη μιας ορχήστρας. Ο παροξυσμός της υποκειμενικής θεώρησης στον οποίο οδηγήθηκε η αισθητική ή μάλλον ο αισθητισμός πια, της νεωτερικότητας κατέστρεψε εύκολα αυτή τη συνοχή ακριβώς γιατί δεν ήταν διατεταγμένη. Και η μοναχικότητα ενώ δεν είναι αντίδοτο για τίποτα κατέκλυσε τα πάντα, χωρίς αντίσταση.

Νέκυες κατατεθνηώτες. — Διαβάζοντας έναν Πυθιόνικο του Πινδάρου γύρισε ο νους μου στους σκοτωμένους συγγραφείς. Στο ρήμα «χάνω» τη ζωή μου. Είναι δυνατόν να χαθεί ένας συγγραφέας που υψώνει το θάνατο του σε μνημείο; που ξοδεύει τη ζωή του, για να διαβεί αυτές τις πύλες (του θανάτου) με τον αναπαλμό της αφθαρσίας στα μάτια; Και τα υλικά της γραφής του; οι φερτές ύλες της ποτάμιας συνείδησης; η λαμπρή τους σώρευση; Τι θ' απογίνουν όλα αυτά; θα μετατραπούν σε επιτάφια κτερίσματα κατάλληλα για τις δολιχοδρομίες του αγνώστου γλωσσοδίφη που φθάνει πάντοτε τελευταίος, μετά τους σκυλευτές, τους τυμβωρύχους, τους νεκρόσυλους; θα καταλήξουν παίγνια στα χέρια αυτών που αναθεματίζουν τις γενεαλογίες επειδή δεν ξέρουν τη γενιά τους; ή θα σφικτούν σαν βρόχος γύρω από τον ανθρωπολογικό ύπνο; Μένει να δούμε που θα μας οδηγήσουν τα αφελή ερωτήματα.

Structures normatives. — Αφού αναπτύχθηκαν από μια φιλολογική αστυνομία, οι κανονιστικές δομές συγκρότησαν με τη σειρά τους την αστυνόμευση αυτής της αστυνομίας. Τα μέλη της, διατεταγμένα σε μια άκαμπτη ιεραρχία, κραδαίνουν πάνω από τα κεφάλια των συγγραφέων πειθαρχικά μαστούνια, ράβδους νουθεσίας. Κι επειδή οι νεκροί σωπαίνουν, οι νεκροί δεν μιλούν, οι νεκροί ανήκουν στην εξουσία, το στυγερό τους έργο ασκείται εις βάρος των νεκρών συγγραφέων. Διαφημισμένο σαν φιλολογική αποκατάσταση το συμμορφωτικό τους εγχείρημα φιλοδοξεί να εξοβελίσει τα λάθη, ομογενοποιεί την ορθογραφία, «σύμφωνα με τις απόψεις του συγγραφέα» πάντα, διορθώνει τις ασυνταξίες, αντιμετωπίζει με συγκαταβατικό χαμόγελο τις λατρεμένες ακρότητες ή τις οργισμένες υπερβάσεις του δημιουργού. Η καρδιά αυτής της επιχείρησης είναι ένα ξέφωτο ασυνειδησίας μια που δεν μπορεί να καταλάβει ότι ορισμένα έργα απέβησαν μεγάλα όχι παρά την ορθογραφική αταξία, όχι ενάντια στα λάθη τους ούτε ερήμην των συντακτικών ασαφειών, των υπερβάσεων, των ακροτητών αλλά ακριβώς χάρη στα λάθη, στην ορθογραφική ανορθοδοξία, στις συντακτικές παρεκκλίσεις. Έχοντας

ψηφίσει ένα κλη-τήριο θέσπισμα που απευθύνεται σ' ένα γλωσσικό σκεύος οριστικό κι ακινητοποιημένο βρίσκονται και οι ίδιοι — οι κήνσορες — δεσμώτες αυτής της φυλακής που έχτισαν για τους νεκρούς.

Ενώ ούτε ένας από τους σταθμούς του μοντερνισμού στη λογοτεχνία δεν θα μπορούσε να γίνει κατανοητός ύστερα από την «αφαίρεση» των ειδικών τόπων που συνθέτουν τη γλωσσική τους γεωγραφία, οι κιβδηλοποιοί επιμένουν. Αναζητούν το μείζονα τόνο στην καθαρολογία, συμβολοποιούν τις οξύτητες, παραμορφώνουν το πρόσωπο των έργων ζητώντας να τους αφαιρέσουν με απροκάλυπτη βαναυσότητα το προσωπίο, που είναι ωστόσο η παρεστημένη σύμβαση της δημιουργίας τους. Τα ντελικάτα δάχτυλα αυτών των «θεμιστοπόλων», είναι αμείλικτα. Η φρεναπάτη που τους διακατέχει απλώνεται σαν γλωσσική επιδημία στο επιδιορθωμένο κείμενο. Η συμπαγής τους βούληση περισφίγγει το έργο του συγγραφέα μέσα σ' ένα δίχτυ από τυραννίες, ελεεινότητες, κακόβουλες παραποιήσεις, μικρόψυχες ζήλεις. Πολύ μακριά πια από οποιαδήποτε, προφασιακή έστω, κανονιστική διαδικασία ο σφετεριστής συντρίβει με αμβλύ όργανο όσα κάποτε αγάπησε· υψώνει το δικό του εκφοβιστικό μνημείο πάνω στα συντρίμια του φρικτά παραμορφωμένου ονείρου.

'Ο, τι χειρότερο. —Τα νεκρά φθέγματα είναι το ίδιο το βάρος των πραγμάτων που αγαπήσαμε. Μάταιο βάρος, γιατί αυτές τις σύντομες στιγμές σ' ό,τι κι αν απευθυνθώ ορίζω το θάνατο του. Με περιβάλλει ένας χώρος αδρανής όπου δεν έχω κανένα έρεισμα. Ανακαλύπτω στις λέξεις μου κάτι επονείδιστο· την ίδια στιγμή με πληγώνει η οδυνηρή τους ακρίβεια. Οι αντωνυμίες που «χειρίστηκα» στο παρελθόν αποκτούν στη συνείδηση μου τη σημασία που πάντοτε αρνήθηκα να δω. Υπεκφεύγω ακόμα όπως βλέπετε: μιλώ στην πραγματικότητα για τα πρόσωπα που κακομεταχειρίστηκα. Πόσο θα κρατήσει αυτή η αβάσταχτη ταλάντωση από την ευτυχία στην απάρνηση, από την απάρνηση στην ευτυχία;